

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Clavdii Espencei Theologi Parisiensis De Evcharistia,
Eivsque Adoratione, Libri Qvinque**

Espence, Claude d'

Parisiis, 1573

Cap. I. Lutherana 70. & Melanchthoniana.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30397

LIBER QVINTVS,

QVI EST MODERNIS EV-
CHARISTICI CVLTVS

aduersariis.

Lutheriana, & Melanchthoniana.

CAPVT PRIMVM.

*IC labor ille domus, & inex-
tricabilis error.*

*Lutherus
septiceps. c.
19. 20. 21.*

*Theaurus
pa. 609. ex
captiuitate
babylonica.
Impanatio
vt incarna-
tio.*

Modernorum inquam, Nouatorum de hoc argumento Labyrinthus quouis Dædalio, magis inobseruabilis, vt cuius artifex quouis Dædalo plus logodædalus, quouis crete cretenfior, de Eucharistiæ vt substantia, sic cultu, aliud stans, aliud sedens senserit & scripserit, visitator verum Christi corpus in pane, & in vino sanguinem astruxit, doctor species tantum agnouit, post & substantiam cum accidentibus affirmavit, mox liberam hoc vel illud sentire permisit, nihil hîc referre quicquid à quouis credatur. Hic scepticus, imò vti dicere solebat, Suermerus, Aliàs Vicleffista factus, hîc elementorum retinuit substantiam, & tam identicam asseruit propositionem esse hanc, Panis est corpus, & hanc, vinum est sanguis, quàm hanc, Deus est homo, vt contra omnem naturam, rationem, logicam, philosophiam, duas essentias differentes, imo disparatas, vnam essentiam esse atque dici: Sic præter omnem scripturam, in qua nusquam propo-

fições illæ neque pictæ, neque fictæ, neque scriptæ. Sa-
 cramentariorum tamen hostis adeò irreconciliabilis, vt
 diceret habere se malle cum papistis merû corpus & san-
 guinem, quàm cum illis merum panem atque vinû. Nun-
 quam verò melius, quàm cum explosa omni curiositate
 simpliciter in Christi verbis hærens, contentus erat verû
 Domini corpus eorundem verborum vi hîc adesse, para-
 tus alioqui, quicquid ibi fiat ignorare, nec enim necesse
 operationis diuinæ modos omnino cõprehendere. *Qui*
 adeò se exercent & subtilitatem suam, meditates vbina
 panis maneat, quando in Christi carnem transmutatur,
 & vinum in sanguinem, superfluè curiosi sunt. Nõ enim
 refert si nescias, & non quæras: satis est nosse quòd sit si-
 gnum diuinum, in quo verè est caro & sanguis Christi,
 sed vbi & quomodò ipsi committe. *Quid* igitur idem su-
 per adoratione? Vbi externa sola est adoratio, ibi mera
 hypocripis, Agnoscimus, *Qualis* totus regni papistici
 cultus in festo paschatis & corporis Christi, in Missis o-
 mnibus, & in processionibus vbi circumfertur Euchari-
 stia. Hoc verò, Luthere, nimis est iudicare seruos alic-
 nos, eos præsertim, qui, quorum corda videt, & numerum
 nouit Deus, cultum internum cum externo iungût. Alibi
 ergo, *Qui* non credit, ait, ibi esse Christi corpus & san-
 guinem, nihil mirum si is neque spiritualiter neque cor-
 poraliter adorat. *Qui* autem credit, vt credendum esse
 ostendimus, is certè vel sine monitere, reuerenter id &
 religiosè tractabit. Rectè quidem atque consequenter,
 At inconsequenter, neque rectè. Est inquit, nihilomi-
 nus discrimen aliquatenus inter Christum in cœlo se-
 dentem, & in sacramento, aut cordibus credentem exi-
 stentem: Illuc ideo translatus, vt eum ibi adoremus cœli
 ac terræ Dominum, hîc non ideo vt adorari velit, sed vt
 tales viuificet. Ex hoc tamen id sibi respondet non con-
 sequi, prorsus hîc non esse adorandum, cum & se in ter-
 ra conuersantem adorantes Magos, cæcum, & plerof-
 que alios non reiecerit. Liberum ergo relinquit hîc ado-
 rare, vt de quo nullum Dei extet præceptum. Cumque
 adoratio sine periculo non fit, vbi fides & verbum non
 exercetur, tutius forsitan fuerit cum Apostolis nõ adorare,

*Verborum
vis.*

*Si manet,
quomodo
mutatur? si
mutatur,
quomodo
manet.*

*Adoratio
externa so-
la hypocri-
Rom. 14.*

*Adoratio
libera peri-
culosa.*

quàm pro vulgi more adorare, non quòd prorsus impiù per se sit, sed quòd in adoratione pl⁹ inest periculi, quàm vbi amittitur. Nos, Luthere, adorationem fidei dicimus esse professionem ac exercitium, eam proinde sine fide, non tantùm non esse sine periculo, sed cum certissimo esse periculo. Apostolos verò tū non adorasse, tibi quondam tuus negitaret Augustinus, cuius præclarum illud est in contrarium testimonium, Carnem illam nemo mādūcavit, nisi qui & adoravit. Malè ergo contrà à te præsuppositum, præsumptum, assumptum, peius & assumptum & illatum, pessimè dubitatum, & nihilo melius liberum relictum. Breuiter aut nega ibi Deum tuum corporaliter & substantialiter, quod toties ais, esse, aut more patrum tuorum venerare. Ait ergo, Plerique se torserunt inanibus quæstionibus, quomodò Christi anima tota deinde diuinitas, Pater & Spiritus sanctus sint in sacramento. Mirum vero quòd iidem non solliciti sunt, quomodò tot chiliades Angelorum, Sol & Luna, & sidera immensi numeri, & hæc tota rerum vniuersitas simul cū Deo suo sint in hoc sacramento, Deus non iubet me scrutari, quomodo Diuinitas, Pater & Filius & Spiritus sanctus hic sint, satis mihi sit me scire, quòd verbum hoc quod audio, & corpus quod recipio, sit verè verbum, & corpus Christi Domini mei. Scrutationem tam imperuestigabiliū profunditatum relinquo Sophistis, &c. Hactenus Lutheriana. In quibus eius quicquid est siue boni, siue mali (& is enim sæpe, quod est in proverbio, valde opportuna locutus) loca sunt à Cochlæo indicata. In iis & illud, quod alicubi scripsit Lutherus, malle se fuisse corpus Christi sacramentum stare intus, cū processione non posset prohibere, aliqua saltem coniectura est non omnem ab eo reiectam fuisse huius sacramenti asseruationem. De rei autem summa, hæc sunt, quæquidem viderim, scripta eius nouissima, superiore nimirum quàm obiit anno, ad Articulos Louanienses, in Eucharistia sacramento venerabili & adorabili esse, exhiberi, sumi verè & reipsa corpus & sanguinem Christi tam à dignis quàm indignis. Et hæreticos seriò censendos, & à Dei Ecclesia alienos omnes sacramentarios, qui negant corpus & sanguinem

Anno,

1545.

Articul. 16.

28.

Christi ore carnali sumi in venerabili Eucharistia. Habemus igitur retentam à Luthero in hoc sacramento rerum cum signis veritatem præsentiam, adorationem, etiam externam, cum interna modò, quam & ipsi requirimus, coniunctam. De quo utroque honore sic alicubi scripserat, Honor est ut credam verum esse, ac fieri quicquid sacramenta significant, & quicquid in eis Deus dicit & indicat, ut dicam cum Maria Dei genitrice, Fiat mihi secundum verba & signa (sacramenta) tua. Cum enim loquatur & designet ibi Deus per sacerdotem, non possit in suis verbis & operibus magis inhonorari, quam dubitare quempiam an verum sit: neque magis honorari, quam credere quòd verum sit, & ei seuerè confidere. Et alibi, Multò magis ædificat in piis, expendere & fide apprehendere verba Christi hoc sacramentum instituentis, quam occupari in honore externo sacramenti, ut quidam faciunt, qui ad pompam externumque cultum sacramenti verba seduxerunt. Proin si flexo poplite, aut nudato vertice sacramentum veneraris, & non idem, aut etiam plus honoris exhibes sacramenti verbis, corde saltem & affectu, tunc iam plenè inuerteris sacramenti honorem debitum. Ex re igitur pietatis esset, ac necessarium, siquidem velis hominum conscientias consulere, eos à sacramento ad verba reuocare, ut assuescerent multò plus verba quam sacramentum considerare. Et hoc quoque non ille quidem malè, si addidisset, mètes in res ipsas omnium maximè intendendas. In Thesauro item annis x x. post eum mortuum in lucem edito, Nos, ait, non tantum orantes, sed & baptisantes, absoluètes & absoluti, & accedentes ad sacram Synaxim, quin & ad recitationem Euangelij, genua flectere, vel saltem stare debemus, in signum adorationis siue reuerentiæ & gratitudinis ut, vel si in cœna Domini, nihil aliud porrigeretur præter panem & vinum, sicut sacramentarii blasphemant tamè quia est ibi promissio, & vox diuina, & spiritus sanctus operatur, ideo cum reuerentia decebat accedere. Quàto magis id fieri par est, quanto credimus adesse cum verbo verum corpus & verum sanguinem? Sic enim Patres adorauerunt Deum Deique promissiones, eorumque signa, quia norant

Luc. I.

Anno
1566 pag
585.Reuerentia
in tractan-
do verbo et
sacramento.
Patres ut
adorauerunt.

Gene. 24. adesse verbum, & opera habebant sacrosancta, & dignif-
47 *Hebr. 11.* sima reuerentia & adoratione. Vt Abraham, cum ageba-
 tur diuinum negotium, nimirum iuramentum sub fœmo-
 re, in fide Christi incarnandi. Ad cuius etiam mentio-
 nem Iacob monet gestu adorationis, honorat promissio-
 nem, & inclinato capite ad partem anteriore non retror-
 sum, eo se gestu testatur in Christum venturum credere
 ac respicere. Ea inquam, spe ac fide caput flectit ad lectu-
 li caput, non ad medium vel finem, & manus complicat,
 vt nihil aliud sit nisi gestus reuerentiæ & adorationis in
 tanta re, in promissionis nempe diuinæ recordatione,
 quam tunc habebat in verbo, post reipsa & opere ad-
 implendam. Sic Dauid vidēs filium Salomonem sibi suc-
 cessurum in regno, pectore & capite inclinat, & inuocat
 Deum, & gratias agit: Ita nos quoque cum Dei verbum
 audimus, si non poplite flexo, corde tamen humili, cum-
 que reuerentia & singulari pietate id excipere debemus.
 Sic bonum est, quòd sacramentum altaris colitur flexis
 genibus, quia ibi est verum corpus & sanguis Domini, &
 spiritus sancti præsentia, & promissio, & verbum diui-
 num, reuerenter utique audiendum, quia ibi Deus opera-
 tur, & ostendit se Dominus. Quod in Mose aliquoties di-
 citur facies Domini dicitur, Nimirum quòd adest & ap-
 paret mihi Dominus, vbi certè decet me assurgere, aut in
 genua procumbere. Nostræ enim apparitiones vel facies
 Dei, pares, imò superiores sunt omnibus in Mose lege ap-
 paritionibus. Sacramenta sunt facies diuinæ, per quas no-
 biscum loquitur & operatur Deus in particulari, siue sin-
 gulari, & indiuiduo. Me baptisat, me absoluit, mihi por-
 rigit corpus & sanguinem suum ministri lingua & manu,
 In his instrumentis salutem operatur. Ea est Dei præsen-
 tia, forma & apparitio. In baptismo non geritur huma-
 num aliquid, sed aqua est velū seu instrumentum mediū,
 sicut etiam verbum quo velatur Deus. In eo referendi
 semper oculi ad manifestam illam in iordane apparitio-
 nem, vbi auditus Pater est, & visus Filius, & apparuit spi-
 ritus, in eo sonat vox Trinitatis, nec aliter audienda aut
 accipienda Baptismi verba. Sic cœna quoque instrumen-
 tum est, quo dat mihi corpus suum, & ita reuera pascit

Gene. 32. 33.

Exod. 33. 34

*Sacramenta
sunt facies
Dei.*

*Sacramenta
salutis in-
strumenta.*

Baptismus.

Mat. Luc. 3

Marc.

Ioan. 1.

& cibat nos Deus, non minister. Iustum igitur est, ut si non corpore, at toto corde inclinemus, & reueremur Deum in iis nobiscum loquentem, nobis apparentem, & in nobis operantem. Et necessaria est adoratio, si non corporali incurratione, at spiritali reuerentia. Hodie verò in tanto verbi & sacramentorum contemptu pauci hæc curant, siue sedeant, siue assurgant, præsertim ubi, ut in populo quondam Israël, neglecta vera verbi & pietatis cognitione, ceremoniarum tantum dediti sunt obseruationi, cum in Euangelij lectione aut prædicatione, tum in sacramentorum vsu & administratione. Et hæcenus etiam non malè, si vtranque modò, mentis inquam, & corporis coniungat adorationem. Extat & in eadem Thesaurò, eiusdem de circungestatione fragmētum, huius oppugnatoriū, sed nulla probatione, &, ut ita dicam, gratuitum. Cui nos opposuimus quæ super Eucharisticis antè processibus nobis occurrerunt. Fuit & illi non minus penè cum suis, quàm cum nostris super reliquiis sacramenti negotium. De qua etiam controuersia sic idem Theusaurus, Docuerat sacramēta actiones esse, non stantes factiones, proinde reliquū sacramenti cum communicantibus ebibere & comedere. At eidem nixus fundamēto Vvolferinus quidā, eiusdem reliquū cū priore pane atq; vino miscebat, & confundebat, solito scilicet schismato inter schismaticos. Ad hunc sit ille rescripsit, Quæ est ista singularis tua temeritas, ut tam mala specie non abstineas, quam scire te oportuit scandalosam esse? Quo exemplo id facis? non vides certè quàm periculosas quæstiones mouebis, si tuo sensu abundans contendes, Cessante actione Cessare sacramentum. Vis fortè Zuinglianus audire, ut Zuinglij te infania laborare credam, & hac via simplicibus & aduersariis suspicionem dare, te sacramenti esse contemptorem, & hac mala eos specie offendere. Cur non imitaris alias Ecclesias? cur solus vis nouus & periculosus autor haberi? Nugas ais esse, & pronugis sic iusanis, sed sunt nugæ nimirum seriæ, ut non sit necesse quæstiones istas scandalosas & periculosas moueri, de cessatione actionis sacramentalis, in quibus suffocaberis, nisi respicias. Et hoc enim argumēto totum

*Adoratio
insta et ne-
cessaria, en-
go non libe-
ra.*

*Pag. 595.
Circunge-
statio,
Reliquia
Sacramēti.
Pag. 609.*

*Vvelferi-
mus.
Retorque
hac in Lu-
therum.
Actione
cessante non
cessat sacra-
mentum.*

*Cratylus.**Melächthō
de actione
sacramen-
tali.**Prolatio
verborum
res in sa-
cramentis
potissima.**Actio quā
diu duret.*

sacramentum tolles, non habens quod respondeas obii-
cientibus, inter agendum plus cessare sacramētum quā
exerceri. Tandem deueniemus ad Cratyli portenta, vt co-
gamur actione tantū habere sacramentum, non inter-
missione accidentium. Et tandem erit tempus & momē-
tum sacramenti causa, & alia multa absurda sequentur.
Quare esto conformis aliis Ecclesiis, nec bellum inferto,
ne succumbas cum ignominia. Ego pro viribus singula-
ritati tuæ scandalosæ & offensiuæ aduersabor, nec vlti-
mam horam meam tuis scandalis onerari. Et iterum, Phi-
lippus (vt de hoc quoque hac in re non nihil dicamus)
rectè scripsit, Sacramentum nullum esse extra actionem
sacramentalē, sed hanc vos nimis præcipitanter & abru-
ptè definitis, sic effecturi vt nullum prorsus habere videa-
mini sacramentum. Nam si ea stet tam festinata actionis
præcisio, sequetur quòd post prolationem verborū, quæ
est potissima & principalis in sacramento actio, nullus
percipiat Christi corpus & sanguinem, eò quòd desierit
actio. Et generaret hæc definitio infinitos conscientis
scrupulos, & quæstiones interminabiles, vt apud Scho-
lasticos disputatur, An sub primis, medijs, vel vltimis syl-
labis res ipsæ adessent. Spectandus ergo est non tantū
motus actionis instantis vel præsentis, sed tempus quo-
que, non mathematicè, sed physicè, hoc est, dāda est huic
actioni mora in iusta latitudine, vt dicunt, ἐν πλάτῃ. Sic
eam ergo definiemus actionem, vt incipiat ab initio ora-
tionis Dominicæ, & duret donec communicauerint, ca-
licè ebiberint, particulas comederint, populus dimissus,
& ab altari discessum sit. Sic eam definit ille relatiuè ad
extra, id est, contra inclusionem & circungestationem
sacramenti, non eam diuidit intra seipsam, nec definit
contra seipsam. Quare curabitis, vt si quid reliquum fue-
rit, accipiant, vel aliqui communicantes, vel sacerdos &
minister, non vt solus diaconus vel alius tantūm eibat
reliquū, sed alijs det iam de corpore participatis, ne malo
exemplo videmini actionem sacramentalem irreueren-
ter tractare, &c. Sic illi, Sed nec sic quidem à scrupulis,
scandalis, offendiculis, & quæstionibus infinitis tuti ac
liberi. Dum enim suum super hoc commentum, cessante

videlicet actione aut vsu, cessare sacramentū, quā axioma Scholasticum, quod Eucharistia quidem in cōsecratione materiæ perficitur, alia verò sacramenta in materiæ consecratæ vsu atque applicatione, sequi malunt, hoc inquā, sublato inter hoc & alia sacra mysteria discrimine Catholico, dum quandiu & quousque ibi Christi corpus & sanguis maneat (manere autem verum certūque sit necesse est, si ea ibi fideles sumere verum ac certum est) & quando primū illic esse desinant, illi vrgentur: Sic eiusmodi quæstionibus quasi tormentis, vt & antea diximus, astringuntur, vt vix ac ne vix quidem habeant quod contrā hiscāt. Quod & partim suprā Lutherus agnoscit, ex suo scilicet paradoxo quæstiones sequi nunquam finiendas, siue interminabiles. Et antè cūm ex aliorum patrum, tum ex Cyrilli testimonio audiimus Dominicum in Eucharistia corpus non permanere, aut asseruari non posse, meram esse sic sentientium insaniam. Multiplices contrā seculis omnibus huius asseruationis casus atque vsus in rem & salutem ægrotantium, peregrinātiū, aut aliās superuenientium, idque sacrum petentium, vt meritō in Lutherum sua sibi suisque verbis retorqueatur no uitas, temeritas, & singularitas. Quo certè vitio nemo hoc non minus impatiēte quā imperioso monacho magis vnquam laborauit, ei que dicamus quod ipse suo Vvolferino, Cur non imitaris veteres Ecclesias? Quo cuiusve Catholici patris exemplo, Eucharistiæ reliquum clericis, laicis ea iam præsertim participatis, potis & saturis, edendum ebibēdūque porrigis? Vbi enim vnquam vel fando auditum, vt plusquam semel in die communicaret populus? Nam cūm laudabilis quidem sit frequens huius sacramenti participatio, obiicientibus tantō ergo laudabilius fore, quantō frequentius, ac proinde sapius in die sumeretur, Responsum est, id Ecclesiæ consuetudinem non habere, sed quia dicit Dominus, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, non esse pluries in die communicandum, vt saltem per hoc quod aliquis semel in die communicat, passionis Christi repræsentetur vnitas. Ne Natali quidem Dominico, cūm clerus Telephori papæ ac martyris à B. Petro quarti, vt ferunt, insti-

Eucharistie ab aliis sacramentis differentia.
Tho. par. 3. quest. arti.

75 1
 74 2
 78 1
 80 1
 82 4 et 10
 84 3 et 4

80. 10
Communificandum nō sapius quā semel indie.
Matth. 6.
Rationale li. 6. cap. 11.
paragr. 17.
Platus.
Martin.
Polon. Mis-

sa tres in tuto ter Missarum celebret solennia, populus plusquam
Natali. semel communicat. Peræquè discipulus eius Philippus
Groper.lib. nullo veteris Ecclesiæ exemplo, imò contra tam vetustū
2. ca.9.10. Eucharistiæ asservandæ moram, inconsultissimè consu-
li.4. ca.30. lit, quoties necessitas postulat, aut alioqui opus est, sub-
 itò potius consecrare, quàm præconsecratum ægrotis aut
Euchari- aliis asservare. At verò ex tã antè multis audiimus, neq;
stia non v- semper, neque passim, neque ab omnibus hoc sacramen-
bius, &c. tum confici offerriq;, ex ipsius primùm Christi, dein Ec-
consecrãda. clesiæ ac patrum fas esse instituto: Nec enim vel ante lu-
 cem, vel post meridiem, nec nisi à presbyteris & quidem
De baptis- ieiunis, nec ubique, sed in locis tantùm sacris, siue ad id
mo lib. 2. maximè si sacerdotij mysteria in locis profanis celebra-
cap. 8. uerimus, proptereà quòd ea res indicium haberet con-
 temptus in celebrante, offendiculum quoque generaret
Sacramen- pro varietate affectionem, ob variam multorum in re-
tũ altaris. rum diuinarum scientia infirmitatem, &c. Vnde & sacra-
 mentum altaris cùm à patribus plerisque omnibus, tum
 ab Augustino appellatur, cùm aliis aliàs hoc opere alle-
 gatus, tum ad Bonifacium, & in Confessionibus.

Bucerana.

Cap. II.

Cõfessionis
anno 1544.
artic. 3.

*V*t adorationem repetam, super hac in Lu-
 thero plusculum immoratus sum, vt ho-
 diernorum Nouatorũ princepe. Quos in-
 ter ab eadem, in vsu saltè, non alienus Bu-
 cerus, super ea suis sic dictabat Argentinẽ-
 sibus in schola publica, Quia de hoc tanto mysterio ex
 me nihil intelligere, eoque minus eloqui valeo, & nihil
 queat Christi verbis & Spiritus sancti loquendi formu-
 lis magis disertè, & ad doctrinam nostri salutarem ma-
 gis appositè & propriè dici, hæc Domini sequor simpli-
 citer, quòdque in eis comprehendere ratione mea non
 possum, fide tamen amplector & adoro. Ecquid quæso,
 credis & adoras? Sequitur, Credo itaque & confiteor pla-
 nè, Christum ipsum, non tantùm spiritum aut vim, aut

4.